

ARCHITEKTURA 18. STOLETÍ

Brno 2008

Jiří KROUPA

17. století

osobní styly
horizontální vrstvy
velké „manýry“

„Duch systémů“:
náboženské, politické, umělecké

vnější reprezentace
urbanismus, ústřední osa
monumentalita

Itálie, Francie
Barok

18. století

dobové styly
vertikální linie
stavební úlohy-témata

„Duch systematizace“
synkreze, akademie

vnitřek, individuální prožitek
„místo“, mnohost pohledů
soukromí a intimní zážitek

Evropský regionalismus
Pozdní barok a rokoko

1) Itálie v 18. století

Významní papežové:

Klement XI. (Albani), 1700-1721

Klement XII. (Corsini) 1730-1740

Benedikt XIV. (Lambertini) 1740-1758

2) Projekční způsoby (opakování - srov. Úvod do dějin umění I: Architektura):

a) Modelové projektování v raném novověku

Oproti záalpským kamenickým mistrům měli ve střední Itálii a v Toskánsku od počátku 14. století ve stavebním provozu mnohem významnější postavení malíři (srov. *Giotta di Bondone, Andrea Orcagna*) a truhláři (srov. Vasarim často oceňovaný „učitel toskánských stavitelů“ v 15. století: truhlář *Francione*). Není tedy divu, jestliže známe z období italské renesance značné množství dřevěných modelů a modelových kreseb. Nad takovými modely diskutoval tvůrce spolu s objednavatelem (případně s dalšími „znalci“), aby jej společně dotvořili do projektu pro definitivní stavební realizaci. Navrhování prostřednictvím

modelového projektování se stalo typickým pro raný novověk a svou přitažlivost neztratilo ani s rozšířením akademických, rýsovaných projektů doby barokní.

b) Dva příklady projektování v raném novověku:

Leon Battista Alberti popisuje svůj způsob projektování v polovině 15. století (in: Alberti, IX.10):

- Přicházely mi na mysl plány stavebních děl
- Vytvořil jsem nákres
- Poté jsem nákres numericky (matematicky) přeměřil
- Po zhotovení modelu se projevil omyl v matematickém přeměření
- Kontrola vizuálního působení díla na modelu a rozhovory se znalci
- Konečná korekce modelového projektu

Leonhard Christoph Sturm popisuje architektův postup pomocí definic architektonické terminologie roku 1718:

- Idea (myšlený projekt)
- Idea materialis (zhotovený dřevěný model)
- Schema (základní figura, náčrt situace)
- Delineatio (lineární kresba s vyznačením funkcí)
- Ichnographia, Orthographia, Intersectio (půdorys, nárys, řez)
- Orophegraphia, Scaenographia (perspektivní pohled)

c) Problém „třetí Vitruviovy ideje“ – zobrazení prostorových vztahů a objektů v ploše

Teoretická diskuse o třetí Vitruviovy ideji byla posléze na přelomu 16. a 17. století ukončena:

- a) přijetím řezu (profilu) zejména mezi architekty - duchovními následovníky Raffaelovými;
- b) užíváním dalších projekčních způsobů, založených na principech perspektivního zobrazování:

Delineatio - funkční rozvržení budoucího díla, zhotovené často objednavatelem, nebo stavebníkem-laikem.

Projekce geometrická (fr. représentation géométrale; angl. orthographic projection).

Projekce rozvinutá – nevyznačuje prostorové vztahy mezi tělesy.

Projekce perspektivní - paralelní linie, jdoucí do prostorové hloubky, jsou zkrácené a sbíhají se v jednom ohnisku.

Ptačí perspektiva, „kavalírní pohled“ – pohled z nadhledu.

d) Academia di San Luca v Římě a nový způsob vypracování projektů v době barokní

Římská Academia di San Luca se stala nejprestižnějším architektonickým učilištěm doby barokní v 17. století (Pietro da Cortona, Carlo Rainaldi). Na přelomu 17. a 18. století, zejména působením reforem Domenico Martinelliho, Carlo Fontany a jeho syna Francesco Fontany byl vytvořen zcela nový akademický systém jednotlivých kreslených stupňů při zpracování plánové dokumentace:

Prospekt generale

Planum generale

Planum

Facciata

Profil (řez příčný a podélný)

Detail

Projekt prezentační - architekt se prezentuje budoucímu objednateli: ukazuje především svou schopnost a invenční variabilitu (srov. tzv. první projekty italských stavitelů pro výstavbu Louvru Ludvíka XIV., 1664). Projekt nebyl zamýšlený k realizaci.

Projekt korespondenční - architekt ukazuje objednateli "modelové" řešení architektonické úlohy. Projekt může být užit k následné realizaci.

Nesmírně kvalitní prezentaci nového způsobu akademického projektování zpřístupnil evropské veřejnosti především vydavatel:

Domenico De' Rossi, Studio d'Architettura civile I-III. Roma 1702, 1711, 1721.

Kresby pro vydání připravil architekt Alessandro Specchi; kniha se stala příručkou římského akademického projektování pro celou první polovinu 18. století.

e) Způsoby kreslení plánů

Barvy užité na plánech:

a) na půdorysu - odlišení starších a novějších částí při přestavbě

- odlišení již postavených částí a částí, které budou stavěny v další stavební kampani

- odlišení částí budovaných z rozdílného materiálu (např. dřevo a cihla)

b) v řezu - odlišení materiálu (např. střecha hnědě, krov žlutě, zdivo červeně)

c) v nárysu - barevné pojednání fasády

Varianty projektů:

- a) variantní řešení zakreslené na polovině plánu (u celé fasády, detailu portálu, rovněž u půdorysu)
- b) variantní řešení pomocí přilepeného kusu papíru, pod kterým je viditelná další alternativa
- c) korekce - přilepené odlišné řešení, pod nímž jiné řešení již není patrné
- d) variantní sady projektů stejných částí

Kopie plánů

- a) pauzování na průsvitném papíru
- b) stranové obrácení (pomocí kopírovacího mechanického zařízení – často příprava pro vyrytí do grafické desky)
- bb) může ovšem nastat i opačný příklad – pokud do grafické desky byl ryt obraz stranově správně, je otištěn obráceně (!).

3) „Accademia di San Luca“

Concorsi Clementini a strážci Berniniho dědictví

Mattia de Rossi (1637-1695)

Carlo Fontana (1634-1714) z kantonu Ticino

Francesco Fontana (1668-1708)

Domenico Martinelli

Filippo Juvarra (1676-1736) - Messina

Bernardo Vittone (kol. 1705-1770)

4) Carlo Fontana (1638-1714)

Zpočátku pracoval s Cortonou, poté s Berninim; stal se nejvýznamnějším žákem Berniniho a později velkým propagátorem jeho architektury na Accademii di San Luca.

S. Maria dell'Assunta v Arriccii: realizoval Berniniho projekt na papežskou rezidenci

Palazzo Chigi-Odescalchi: stavěl jej v době, kdy Bernini byl ve Francii; projekt měl pro něj značný význam po celý život.

S. Biagio in Campitelli, 1665

Poté kol. 1665 s Carlo Rainaldim:

- S. Maria dei Miracoli, S. Maria di Montesanto (na Piazza del Popolo): směrem ke klasicizujícímu duchu
- S. Andrea della Valle (rovněž klasizující verze fasády).

S. Marcello al Corso, 1682-1683: konkávní prohnutí fasády, iluzivní otvor v patře; klíčová stavba pro následující století.

Capella Cibò in S. Maria del Popolo, 1683-1687

Palazzo Ludovisi - di Montecitorio (úprava střední části Berniniho stavby směrem k více klasizujícímu řešení)

Projekt na novou úpravu *náměstí před sv. Petrem*

Kolosseum s centrálním chrámem svatých mučedníků

Publikace: *Templum Vaticanum*, 1694

Carlo Fontana zreformoval způsob školení na *Accademia di San Luca* (princeps 1686, 1692-1700), začal pořádat tzv. *Concorsi Clementini*. Ovlivnil středoevropskou architekturu (Johann Bernhard Fischer von Erlach, Johann Lucas von Hildebrandt, aj.)

5) Fontanovi spolupracovníci a žáci

Domenico Martinelli (1650-1718)

Vídeň, Liechtensteinský zahradní palác

Vídeň, Liechtensteinský městský palác

Slavkov u Brna

Francesco Fontana (1668-1708), jeho syn

S. Apostoli, 1702-1714

Palazzo „del Dogana“: spojení s původním Hadriánovým chrámem

Carlo Stefano Fontana (kněz, činný po 1700-1728)

Akademické projekty, 1703-1705

Giovanni Battista Contini (1641-1723)

Alessandro Specchi (1668-1729)

kreslíř nového způsobu Fontanových akademických projektů, které zpracoval pro: *Domenico de Rossi, Studio del'Architettura*, 1702, 1712, 1721

Přístav Ripetta, 1704

Španělské schody (projekt) – nový projekt Francesco de Sanctis (1723-1725)

6) 1. polovina 18. století – úsilí o syntézu římského baroku

Filippo Juvarra (1678 Messina - 1736 Madrid)

Jeho otec byl zlatník a stříbrník, rovněž mladý Juarra měl sklon k dekorativnosti a užitému umění. Roku 1703 nastoupil na akademii u Carlo Fontany v Římě, kde studoval již jako hotový, jihoitalský (sicilský) architekt do roku 1714.

Zpočátku tvořil v Římě dekorace a scénografie, od roku 1705 pracoval pro kardinála Ottoboniho v divadle v *Cancellarii* (přes sto krásných, velmi invenčních kreseb), posléze krátký pobyt v Luce a Florencii. Na akademii vytvořil několik pozoruhodných projektů:

„*palazzo reale in villa*“

„*chiesa con due campanilli*“ – ponechal je jako dary (doni academici) k dalšímu studiu na chodbách římské akademie.

S. Maria dell'Umiltà

Roku 1714 jej přijal do svých služeb v Turíně Viktor Amadeo II. Savojský (král obojí Sicílie): „první královský architekt“. Brzy poté získává evropské renomé: zakázky pro Josefa I. (dekorace pro vídeňské divadlo), portugalského krále Jana V. (palác v Mafře), pobyty v Londýně, Paříži, nakonec v Madridu.

Torino, *S. Cristina* – fasáda, 1715-18

S. Filippo Neri, 1715, znovu 1730

různé projekty, nakonec pozoruhodné navázání na albertiovskou tradici římských therem a na Palladia

Torino, *Quartieri militari* 1716-28

Superga, basilika 1716-1727

nepřímé ovlivnění Michelangelova sv. Petra, centrála + portikus

Duomo nuovo, po 1729 (projekty podle Leonarda)

Palazzo Madama, fasáda 1718-21 – vzor zahradní průčelí Versailles

Castello di Rivoli, 1718-21

Lovecký zámek Stupinigi 1729-1731

Madrid, projekty královského paláce podle vzoru Berniniho Louvru - *Palazzo reale* (dokončoval podle upraveného projektu jeho žák Giovanni Batt. Sacchetti (1700-1764).

Nicodemus Tessin ml. (1654-1728)

syn královského architekta – sám později architekt, královský rádce, kancléř univerzity v Lundu

80. léta – cesta do Říma a do Francie
1697 po požáru nový královský palác
Drottningholm
Tessinska palatset
Stockholm – urbanismus

7) „Druhá stránka mince“ - nový „borrominismus“

Již za Francesca Fontany se objevuje nový návrat k Borrominimu, ve 20. letech 18. století se znovu projevuje v římských realizacích.

Filippo Raguzzini (1680-1781)

náměstí S. Ignazio, 1727-1728 („canterani“)

Alessandro Specchi - Francesco di Sanctis

nábřeží a přístav na Tibeře: Ripetta
scalinata della Trinita dei Monti, 1723-1726

8. Monumentální barok - 30. léta: Klement XII. Corsini (1730-1740)

Alessandro Galilei (1691-1736) – Florencie

Pocházel z Florencie (byl vzdáleným příbuzným Galileo Galilei), studoval zpočátku zde. Roku 1714 odejel spolu s anglickým vyslancem ve Florencii Johnem Molesworthem do Anglie. Zde pobýval do roku 1720, seznámil se s filozofem Shaftesburym (jasnost a čistota řeckého stylu) a neopalladiánským hnutím. Vypracoval řadu projektů (jen některé ale byly provedeny), mezi jinými také, Castletown House, Kildare v Irsku - značný vliv na irskou architekturu 18. století.

Roku 1720 se vrátil do Florencie a stal se dvorním architektem rodiny Corsini (Neri Corsini, pozdější papežův synovec). Stýkal se s florentskými erudity a zvláště Lodovico Muratorim. Díky těmto kontaktům si více všímal dějin architektury a hájil některé středověké památky proti přestavbě do barokního stylu. Spíše se věnoval literárním a teoretickým úvahám, protože nezískal více důležitých zakázek. Zdůrazňoval jasnou a čistou architekturu, oceňoval Michelangelovu architekturu, vystupoval proti tradičnímu "bel composto".

Roku 1730 se Lorenzo Corsini stal papežem Klementem XII. a Galilei se přestěhoval za rodem Corsini do Říma. Tehdy vznikly jeho nejdůležitější práce:

Capella Corsini v kostele San Giovanni in Laterano (po 1732)

San Giovanni in Laterano, 1733-1736 (fasáda)

San Giovanni dei Fiorentini, 1734 (fasáda)

Ferdinando Fuga (1699-1781) – Florencie

Pocházel z Florencie, byl synem dvořana u Ferdinande de Medici. Byl ovlivněn zejména florentskou architekturou 16. století, především Michelangelem. Roku 1718 odešel do Říma na Accademii di San Luca. Jeho zachované projekty ukazují jednak akademické školení (funkce a forma), jednak ohlasy Borrominiovské architektury.

Roku 1730 se stal papežským architektem florentského Klementa XII.:

rozšíření papežského *Palazzo Quirinale* 1731 ("manica lunga", konírny, aj.)

Palazzo della Consulta, 1732 (naproti papežskému paláci)

Palazzo Corsini, 1732-1736

Santa Cecilia in Trastevere, 1741 (vstupní atrium)

Santa Maria Maggiore, 1743-1750 (fasáda)

Od roku 1737 se stal architektem odpovědným za římské stavby patřící Karlu III., králi neapolskému; měl značný význam společenský a umělecký: roku 1754 se stal představeným Accademia di San Luca. O něco později se však definitivně přestěhoval do neapole, kde působil jako královský architekt.

Nicolo Salvi (1697-1751)

"Učený" architekt, od roku 1717 členem proslulé humanistické Accademia del'Arcadia. Byl žákem Antonia Canevariho a púo jeho odchodu do Portugalska vedl původně jeho soukromou architektonickou akademii. Salvi byl obdivovatelem Michelangelovým a začal zakreslovat jeho stavby (mimo jiné nově vyměřil kopuli sv. Petra v Římě). Mezi lety 1735-1739 byl v jeho domácí akademii brněnský architekt František Antonín Grimm. Stal se nejvýznamnějším římským akademikem, v němž doznívala tradice "monumentálního" římského baroka (Michelangelo, da Cortona, Bernini).

San Giovanni in Laterano, 1732: soutěž na průčelí (sice vyhrál, ale stavba byla svěřena Galileimu)

Fontana di Trevi, 1732-1762: celoživotní dílo, díky kterému odmítl další pobyty na dvorech v Turíně a Neapoli

Santa Maria dei Gradi ve Viterbu (interiér 1737)

Palazzo Chigi-Odescalchi (rozšíření 1745)

Luigi Vanvitelli (1700-1773) – Neapol

Jeho otcem byl nizozemský vedutista Gaspar van Wittel. Zpočátku pracoval jako malíř, ale kolem roku 1730 se začal přiklánět k architektuře (význam pro něj měli příslušníci rodiny Fontana a Filippo Juvarra). Pro kardinála Alabního pracoval na různých zakázkách v Urbinu. Po roce 1730 často spolupracoval s Nicolo Salvim, např.

soutěž na Fontanu di Trevi, 1732

Santa Maria degli Angeli (1563-1566: Michelangelo), Vanvitelli 1748-1765

Roku 1750 byl Karlem III., králem neapolským a španělským pověřen výstavbou velké královské rezidence u Neapole: *Caserta, po 1752*

Jeho styl spojoval v sobě elementy borrominiového baroku (konvex-konkávní formy) s klasizujícím barokem. Byl velmi oceňován po celé Evropě a po jeho smrti se šířil díky pracím jeho žáků v Lombardii, Neapolsku, ale též ve Španělsku.

Domenico Gregorini (1692-1777):

Římský architekt, od roku 1726 pracoval pro kardinála Ottoboniho zejména na projektech divadelních a slavností. Jeho práce, na nichž často spolupracoval s architektem Pietrem Passalacquaou, se vyznačují zvláště pozdně barokním borrominismem a dekorativními zřeteli:

Santa Croce in Gerusalemme, 1743 (fasáda a přestavba interiéru).

Francie 18. století

Ludvík „le Grand Dauphin“ /syn Ludvíka XIV./

Ludvík „Dauphin“ (syn velkého dauphina)

Ludvík XV. 1715-1774 (syn dauphinův)

Dlouhé období vlády Ludvíka XV. lze rozdělit podle osob, které se významně podílely na kultuře jednotlivých období:

a) regentství - Filip II. Orleánský 1715-1723

rané osvícenství, malý Ludvík žije v Tuileriích (Versailles jsou opuštěny)

b) kardinál Fleury 1726-1743

protiosvícenská reakce, rokoko

c) Mme de Pompadour (50. léta)

vznešený styl, encyklopedie, syntéza francouzské klasiky

d) Mme du Barry (70. léta)

počátek klasicismu a revoluční architektury

a) Louvre a Versailles jsou symboly královské architektury Ludvíka XIV. K objasnění jejich dějin je třeba si zapamatovat některá základní data:

Královský Louvre

Roku 1652 se vrátil Ludvík XIV. po vítězství nad frondou do Paříže. Nevracel se však do paláce, který kardinál Richelieu odkázal králi (Palais Royale); z něj totiž musel utéci před povstalci a rozhodl se obývat nedokončený královský palác v Louvru.

1659 Pyrenejský mír posílil postavení krále a Mazarina: Francie se stává nejdůležitější evropskou mocností. Po Mazarinově smrti roku 1661 oznámil Ludvík XIV., že již nebude mít prvního ministra, ale bude vládnout sám. Namísto jediného ministra, jmenoval tři státní ministry. Nejmocnější z nich byl Colbert, současně ministr pro architekturu, umění a manufaktury. Král začal ihned upravovat Louvre. Nejprve Mazarinův architekt Louis Le Vau roku 1661 zde nově přistavil Apollonovu galerii (spojující nedokončený Louvre s Velkou galerií); Charles Le Brun ji vymaloval – sluneční téma naznačuje pozdější ikonografii ve Versailles. Poté pokračoval v projektování severního a východního křídla.

a) Soutěž francouzská: Colbert s Le Vauovou prací byl nespokojen a inicioval roku 1663 spíše neformální soutěž; vyhledával další možná řešení.

Antoine-Léonor Houdin (neznámý, snad italského původu);

François Le Vau (bratr Louise), Jean Marot, Pierre Cottard, snad již tehdy též Claude Perrault; François Mansart – vytvořil asi nejzajímavější projekty (celkem vypracoval až do své smrti šest různých projektů).

b) Soutěž italská: Roku 1664 Colbert spolu s králem navázali na starý Mazarinův sen (pozvat do Paříže italské umělce) a vyhlásili oficiální, italskou soutěž. Poslali do Říma Le Vauův projekt ke korekci. Vznikly tak proslulé korespondenční projekty: Pietro da Cortona, Carlo Rainaldi, Francesco Borromini (ten však odmítl) x Guarino Guarini (ten později vypracoval variantu "radikálního" řešení), Gian Lorenzo Bernini.

Berniniho projekt byl nejvíce oceňovaný a zejména, když poslal roku 1665 do Paříže tzv. „druhý projekt“, byl pozván na francouzský dvůr k realizaci. Bernini byl v Paříži v letech 1665-1666 oslavován jako kníže umělců. Vytvořil zde ještě dva projekty a byl účasten položení slavnostního kamene k provedení svého projektu. Když se vrátil domů, obdržel Colbertův dopis, v němž se píše o tom, že stavba nebude realizována, a že se soutěž vrací na počátek – k tématům francouzské architektury.

Berniniho neúspěch v Paříži byl zapříčiněn několika skutečnostmi. Především králův zájem v té době přešel k nové rezidenci ve Versailles a Louvre naopak ztratil svou funkci hlavní královské rezidence. Namísto toho Colbert o něm začal uvažovat jako o symbolu Francie – její slávy, vědění a akademie. Konečně proti Berniniho koncepci se postavili někteří francouzští architekti (Berniniho průvodce Fréart de Chantellou psal o „grande cabale des architectes contre le Cavalier“.

c) Definitivní řešení: Colbert sestavil v letech 1667-1668 tým: Charles Le Brun (malíř), Louis Le Vau (architekt), Claude Perrault (teoretik, architekt – laik).

Zatímco Le Vau záhy odešel pracovat do Versailles, za ideového tvůrce proslulé východní kolonády s dvojicemi sloupů je považován Claude Perrault, současně jeden z hlavních kritiků italské architektury. Dvojice sloupů, respektive střídání malých a velkých interkolumnií, vymyslel Perrault jako „francouzský“ řád. Definitivní projekty pro stavbu vypracoval pod jeho vedením asi François d'Orbay (Le Vauův žák) a stavba byla dokončena roku 1678.

Versailles a osobní dějiny Ludvíka XIV.

Ve Versailles stál lovecký zámek Ludvíka XIII., stavěný 1623-1624 (rozšířený 1631-1634) ve stylu „du Cerceau“. Podobně jako v případě Louvru se jej rozhodl Ludvík XIV. přestavět, i

když v tomto případě se proměňovala postupně funkce objektu od loveckého zámku ke státní rezidenci.

a) V letech 1661-1668 nechal král zámek upravit podle vzoru zámku Richelieu. Louis Le Vau přistavěl k původnímu zámečku dvě křídla v předzámčí a André Le Nôtre navrhl rozsáhlé zahrady v těsném okolí. Do zahrad byly přestěhovány sochy a vybavení ze zkonfiskovaného zámku Vaux-le-Vicomte. Zámek byl stále určen pro lov, slavnosti a sloužil zvláště jako refugium pro královny pobyty s Mme de la Vallière. V té době neměl ještě žádnou rezidenční funkci (hlavním královským zámkem byl v době stavebních prací v Louvru zámek v Saint-Germain-en-Laye).

b) Roku 1668 mírem v Cáchách se zvýšila prestiž vítězného Krále-Slunce. V letech 1668-1670 byl připravován pod vedením architekta Louise Le Vau projekt „nového, rezidenčního zámku“. Hlavním problémem se stalo rozhodnutí, zda ponechat starý zámek, nebo jej zcela přestavět. Stejně jako v případě Louvru i zde se objevují různé koncepty různých autorů: Claude Perrault, Antoine Le Pautre, Jacques IV. Gabriel, Louis Le Vau, ale v pramenech je zmiňován znovu Gian Lorenzo Bernini.

Rozhodnutí nakonec padlo ve prospěch ponechání starého zámku (pouze jeho nová úprava) a jeho obestavení novým zámkem. Hlavním tvůrcem byl s největší pravděpodobností François d'Orbay (s použitím myšlenek Le Vauových a snad i Berniniho): tzv. mramorový dvůr, zahradní fasáda, Velké schodiště vyslanců- později zbořeno). Zámek získal rezidenční funkce a zastínil tak svým významem královský Louvre. Před zámkem byly vybudovány přístupové cesty jako sluneční paprsky a kolem nich začalo vznikat rezidenční osídlení.

c) Roku 1678 mírem v Nimègue (Nijmegen) se Ludvík XIV. dostal na vrchol své osobní moci a opět pozměnil funkci svého sídla. Mělo se stát již nejen rezidencí, ale zejména novým hlavním městem. Novým architektem se stal královský architekt Jules Hardouin-Mansart, který zámek podstatně zvětšil, postavil nové části (např. zarovnal zahradní průčelí vestavbou nové Zrcadlové galerie) a další křídla v okolí zámku. S velkolepým stavebním projektem souvisela výstavba malých letohrádků v krajině a zejména výstavba nového parku (André Le Nôtre). Symetricky před zámkem byly založeny městské čtvrtě Notre-Dame a Saint-Louis. Po smrti Hardouina-Mansarta pokračoval již v menším tempu ve stavbách od roku 1708 Robert de Cotte, až se po smrti Krále-Slunce stavba pozvolna zastavila. V době regentství a v první polovině vlády Ludvíka XV. již Versailles nebyly panovníkem obývány.

b) konec velkého století a doba regentství, „krásná architektura“

Maison de plaisance – nový typ zámku

Zámek-letohrádek, ve Francii spojován především s tzv. „aristokracií talárů“, novou šlechtou, která se prosazovala oproti rodové „aristokracii meče“. Nové pojetí zámku vycházelo ze staršího konceptu Vaux-le-Vicomte (Louis LeVau); nebylo však tak nákladné a vyjadřovalo mnohem spíše nový životní styl na venkově.

S tím souvisí i původní pojmenování této typologie:

Maison des bouteilles (Saint Simon), ironické pojmenování zámku „s lahvemi“.

Folie (lieu de feuillu – listnaté místo) – místo v lesích, na venkově.

Zámek v *Champs-sur-Marne* poblíž Paříže (1701-1707), postavil si jej finančník Paul Poisson de Bourvallais.

Otázka architekta: Jean Baptiste Bullet de Chamblain;

syn architekta Pierre Bulleta, který budoval dříve malý zámek v Issy (1681), jenž svou jednoduchou koncepcí (půdorys ve tvaru téměř čtverce s trojdílným, ale rovným rizalitem směrem do zahrady) byl jedním ze zdrojů vzniku typu „maison de plaisance“.

Zámek v Champs-sur-Marne znamená podstatně nové pojetí vrchnostenské stavby: svým půdorysem (písmeno U), hlavním sálem v trojbokém ústředním rizalitu do zahrady, novým funkčním uzpůsobením interiérů (tekoucí voda v jídelně, toalety), apod. Navenek je jednoduše členěný; jeho fasáda působí jako kůže těsně obepínající stavební konstrukci (výrok architekta Christiana Norberga-Schulze).

Robert de Cotte (1656-1735)

z architektonické rodiny, původně žák, později spolupracovník a švagr Julese Hardouina Mansarta. Spolu s Jacquem Gabrielem IV. 1689-1690 na studijní cestě v Itálii a v Římě. Po svém návratu královským architektem, později ředitelem akademie architektury a manufaktury gobelínů. Kol. 1700 de Cotte spolu s Pierre Le Pautrem a Jeanem Bérainem tvůrcem nového dekoračního stylu (velká zrcadla a dřevěné obložení).

Po Mansartově smrti 1708: „premier architecte du roi“.

Kaple ve *Versailles*, 1698-1710 – ojedinělá jak v díle Mansartově, tak de Cottově; zřejmě moderní reakce na Ste Chapelle v Paříži: dvoupatrová, se sloupovou kolonádou v patře (královská oratoř), velká prosklená okna.

Invalidovna, projekt dokončení náměstí před kostelem (neprovedeno).

Koncept „krásné architektury“: zjemnělá Mansartova architektura, pilastry, ležény; interiér s rokokovými prvky - dekoratér Gilles-Marie Oppenord (1672-1742) pracoval např. v interiérech Palais Royal.

Versailles, Trianon de marbre, po 1687: peristyl, spojující nádvoří se zahradou.

Saint-Denis, opatství, 1700-1702, 1708-1725.

Pařížské šlechtické paláce *ve čtvrti St-Germain*, např. Hôtel d' Estrées (1713).

Práce v provinciích:

Lyon, Place Bellecour

Rohanský palác ve Strassburku:

1726 projekt pro kardinála Armanda Gastona de Rohan jeho arcibiskupský palác, 1731-1742 byl postaven architektem Josephem Massolem – ten doplnil sloupy v průčelí a kupoli (původně de Cotte pracoval pouze s pilastry).

Verdun, biskupství.

Korespondenční architektura po celé Evropě:

kurfiršt kolínský Josef Klement z Wittelsbachu od roku 1713 do své smrti 1723 získával od de Cotta plány pro své stavby; prováděl je jeho spolupracovník Guillaume Hauberat:

Bonn, kurfiřtská rezidence (původně 1689 stavěna podle projektu Enrico Zuccaliho a Antonio Rivy): po 1713 nově zahradní fasáda a „retiro“ (dnes sídlo Ústavu dějin umění).

Poppelsdorf, 1715 letohrádek na centrálním půdorysu. Původně měl být spojen vodním kanálem s rezidencí, posléze byla vybudována pouze dlouhá alej.

Neprovedeno: Godesberg (využití středověkého donjonu), Brühl (přestavba zámku).

Frankfurt am Main, Palác Thurn-Taxis, rezidence nejvyššího říšského poštmistra Anselma-Franze: 1727 projekt, provedeno Hauberatem po 1731 (1944 zničen, pouze malá část zachována).

Židlochovice, rezidence nejvyššího dvorského kancléře hraběte Filipa Sinzendorfa

Další de Cottovy korespondenční projekty v Bavorsku a Francích (Schleißheim, Würzburg), pro Španělsko (Madrid, Palacio Real), Itálii (zámek Rivoli).

Jacques Gabriel V. (kol. 1666-1742)

Rod Gabrielů měl dlouhou architektonickou tradici; poprvé je zmiňován François Gabriel roku 1588, v letech 1590-1608 se objevuje zakladatel celé dynastie Jacques I. Gabriel. Poté jako architekti pokračovali Maurice I. a Jacques II., posléze Maurice II. a Jacques III.

Jacques IV. Gabriel (1636-1686) jako královský architekt se podílel na LeVauově projektu pro Versailles, svým sňatkem se dostal do rodiny Fr. Mansarta. Spolupracoval s mladším Hardouinem Mansartem na zámku Clagny, sám projektoval zámek v Choisy. Zanechal po sobě rozsáhlý majetek. Jeho druhým synem byl Jacques V., jenž se stal jeho pokračovatelem v rodinné stavitelské tradici.

Jacques V. Gabriel byl roku 1699 jmenován představeným stavebního úřadu pro Versailles (zejména interiérová výzdoba kaple a dalších částí zámku). Po smrti Ludvíka XIV. (1715) se věnoval především práci v provinciích a pro soukromníky:

Orléans, dokončení fasády katedrály, 1723 – gotizující.

Rennes, po ničujícím požáru města roku 1720 došlo k přestavbě od roku 1725; z roku 1728 plán:

Place du Palais (náměstí Ludvíka XIV.)

Place Neuve (radniční náměstí)

Radnice s hodinovou věží

Bordeaux, Place Royale, 1729

La Rochelle, katedrála, 1729

Po smrti de Cottově, roku 1735, se stal jeho nástupcem ve funkci hlavního královského architekta:

Fontainebleau, křídlo Ludvíka XV., po 1735

La Muette, královský letohrádek v Bouloňském lese, 1737

Pierre-Alexis Delamair 1676-1745

Pocházel se stavitelské rodiny (jeho otec Antoine byl stavebním podnikatelem). Pierre Alexis Delamair pracoval pod vedením Roberta de Cotte v jeho ateliéru. Jeho nejvýznamnějšími stavbami byly stavby dvou paláců na společném pozemku: Hôtel de Rohan-Soubise (1704-09)

Hôtel de Rohan-Strasbourg (1705-08).

Ve stejné době dodal nerealizované návrhy pro kurfiřta Maximiliana Emanuela von Bayern pro zámky v Mnichově a ve Schleißheimu.

Později se Delamair rozešel se svými hlavními stavebníky (rodinou Soubise) a do konce života neměl již příliš mnoho zakázek. Ve svých pamětech si připisuje autorství mnoha zámeckých staveb, ty však nejsou plně doloženy.

Jean Aubert 1680-1741

Syn architekta byl uznávaným kreslířem v ateliéru Julese Hardouina-Mansarta. Po jeho smrti roku 1708 vstoupil do služeb prince Louis Henri Bourbon-Condé.

Pro Condého upravoval vnitřní prostory zámku Chantilly (původně renesanční zámek).

Chantilly, velké konírny, 1719-35 – Aubertovo nejvýznamnější dílo. In Paris vollendet Aubert *Paříž*, Palais Bourbon, 1722-28.

Hôtel de Peyrenc de Moras (Hôtel Biron, dnes Rodinovo museum), 1728-1731.

b) Rokoko a architektura v Lotrinsku 18. století

Germain Boffrand (1667-1754)

Narozen v Nantes, zpočátku se v Paříži vyučil sochařem. Od roku 1681 se však začal věnovat architektuře. Byl žákem Julese Hardouina-Mansarta a začal s ním spolupracovat ve Versailles. Roku 1699 opustil královské služby a pracoval jako architekt nezávisle v Paříži. Roku 1705 odejel do španělského Nizozemí, aby v Bruselu pracoval ve službách kurfiřta bavorského:

Bouchefort, lovecký zámek, 1704-1706

Roku 1709 začal pracovat pro další významné objednavatele; pro knížata Soubise-Rohan a pro vévodu Leopolda Lotrinského:

Saint-Ouen, La folie Rohan, 1714-1717

Hotel de Soubise, pavilón kněžny, 1735

Vévoda Leopold Lotrinský jmenoval Boffranda roku 1711 svým hlavním vévodským architektem. V Lotrinsku pracoval do 20. let 18. století:

Lunéville, zámek, 1709-1719

Haroué, zámek, po 1711

Nancy, vévodský palác, po 1715

Zámek La Malgrange, 1722

Nancy, Hôtel de Beauveau-Craon, od 1715 (dnes Justiční palác)

Nancy, věže katedrály (od 1723)

V Paříži se začal Boffrand uplatňovat po smrti Hardouina-Mansarta. Stavěl zejména městské paláce; v pozdějších letech se zabýval rovněž projekty urbanistickými:

Petit Luxembourg (1709-1713),

Hôtel Amelot de Gournay (1712),

Hôtel de Torcy (1714).

Špitál „les Enfants-Trouvés“, po 1724

soutěž na náměstí Ludvíka XV., 1748.

Roku 1745 zveřejnil Boffrand spis "Livre d' Architecture contenant les principes généraux de cet art", v němž vystupoval proti baroku; naopak poukazoval na význam architektury Andrea Palladia. Měl význam rovněž pro středoevropskou architekturu; spolu s de Cottenem byl požádán o korepondenční projekt pro biskupskou rezidenci ve Würzburgu (1724).

Emmanuel Héré (de Corny/ 1705-1763)

Boffrandův žák a nástupce na lotrinském dvoře:

Nancy – náměstí krále Stanislava /Ludvíka XV., 1752-1756

c) Velká syntéza a hlavní architekt 18. století ve Francii

Ange-Jacques Gabriel (1698-1782)

Zpočátku spolupracoval se svým otcem Jacquesem V. Po jeho smrti se stal roku 1742 královským architektem. Spojoval Mansartovskou tradici s novým klasicismem. Současně však ve své tvorbě syntetizoval celou předchozí tradici francouzské klasiky.

Versailles, Francouzský pavilon (a rozšíření zahrady Velkého Trianonu), po 1742

École militaire, 1751

Place de la Concorde, 1754 (původně Náměstí Ludvíka XV.):

prodloužení Rue de Rivoli a výstavba dvou palácových bloků se sloupovou kolonádou v průčelí.

Malý Trianon 1762-64

pro Mme de Pompadour, podle R. Wittkowera poslední evropská stavba užívající palladiovské proporce (hudební geometrie).

Jacques-Germain Soufflot (1713-1780)

v 50. letech 18. století pobýval spolu s markýzem de Marigny (bratrem Mme de Pompadour) v Římě, aby poznal antickou architekturu a umění. Po svém návratu roku 1754 připravoval v Paříži na kopci nad Latinskou čtvrtí projekt chrámu *sv. Jenovéfy* (Ste. Geneviève), (posléze od revoluce): *Panteon*, zahájení stavby 1764 (stavbu dokončil Jean-Baptiste Rondelet po Soufflotově smrti):

anglická architektura (Chr. Wren), palladianismus, rigorózní uplatnění antických řádů (v kryptě užito poprvé řeckého dórského řádu).

Anglie - neopalladianismus

Pro evropskou architekturu 18. století měl značnou důležitost „neopalladianismus“. Byl to však původně do značné míry snobský styl, spojený s osobou významného šlechtického mecenáše:

Richard Boyle, Earl of Burlington.

Ten v letech 1714-1719 pobýval v Itálii, studoval především dílo Palladiovo a sdružoval kolem sebe architekty, kteří nově napodobovali Palladiovu villovou architekturu. Podporoval rovněž přepychová knižní vydání palladiovských staveb.

William Kent (1685-1748)

Londýn, Kensingtonský palác, 1721-1727

Chiswick House, po 1725 (projekt spolu s Burlingtonem)

Norfolk, Holkham Hall, 1734

Tištěné publikace neopalladianismu:

Collen Campbell, *Vitruvius Britannicus*, 1715

Palladio v anglickém překladu, 1717

Rakousko, České země, oblasti Svaté říše římské

Architektura 18. století se asi nejlépe ve své rozmanitosti rozvinula v ostatní Evropě. Zde působil sice jednak italský akademický způsob, jednak francouzský způsob řešení vztahu interiéru a exteriéru, ale výsledkem nebylo v žádném případě pouhé napodobování. Mezi nejvýznamnější architekty zde patřili:

Vídeň, Rakouské země, Morava:

Johann Bernhard Fischer von Erlach (1656-1723)

Johann Lucas von Hildebrandt (1668-1745)

Anton Ospel (1677-1756)

František Antonín Grimm (1710-1784)

Čechy:

Kryštof Dientzenhofer (1655-1722) a skupina „radikálních staveb“:

Obořiště, sv. Mikuláš na Malé Straně, Břevnov, Cheb, Smiřice, Nová Paka

Johann Santin-Aichl (1677-1723)

Kilian Ignác Dientzenhofer (1689-1751)

Bavorsko, Franky, jižní Německo:

Josef Effner (1687-1745), žák Boffrandův

Johann Michael Fischer (1692-1766), žák české radikální architektury

Johann Balthasar Neumann (1687-1753), rodák z Chebu

Prusko, Sasko:

Andreas Schlüter (1664-1714), Berlín

Matthias Daniel Pöppelmann (1662-1736), Drážďany /Zwinger

Westfálsko:

Johann Conrad Schlaun (1695-1773)

Témata v architektuře 18. století:

a) vztah vnitřku a vnějšku světských staveb

Decorum, bienséance, distribution (Francie)

Formální diference fasád (Itálie)

Směrování k integraci a ke krajovým rozdílům

b) prostor sakrálních staveb

Longitudinální integrace centrálních jednotek (podélná centrála)

Systematizace kolem centra (centralizovaná podélná stavba)

Rotunda ovládající prostor (memoriální centrála)

Prosvětlený střed („spirituální sensualismus“)

